

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ В РЕГІОНІ

Анотація. Стаття аналізує економічну ефективність соняшнику на українському ринку.

Постановка проблеми. Україна займає одне з провідних місць (третє, поступаючись Аргентині і Росії) серед соняшникосіючих держав, виробляючи щорічно близько 10% насіння соняшнику у світі. Ринок його насіння в країні розгалужений та різноманітний, що зумовлено великою площею посівів та популярністю культури, сприятливими природно-кліматичними умовами вирощування та високим потенціалом урожайності, попитом на сировину. Особливо це стосується Південного регіону та його областей, які відносяться до найбільш сприятливих зон вирощування цієї культури.

Поряд з цим, нині переважають екстенсивні методи виробництва соняшнику, про що свідчать темпи зниження врожайності порівняно з темпами скорочення валового збору. Але екстенсивний, енергозатратний шлях одержання сировини може призвести до кризи соняшникової галузі країни та її регіонів. Без застосування сучасних технологій вирощування та переробки соняшнику, наукового обґрунтування напрямів підвищення ефективності його виробництва, механізму регулювання взаємовідносин в регіональному підкомплексі, не можна розраховувати на одержання високих врожаїв, бо природна родючість ґрунтів, яка з року в рік вичерпується, не забезпечить приріст валових зборів цієї культури.

В зв'язку з цим пошук резервів та можливостей забезпечення стабільної прибутковості сільськогосподарських підприємств регіону на інтенсивній основі, забезпечення споживчого продовольчого ринку якісною продукцією, а потреби переробних підприємств у екологічно чистій сировині в достатніх обсягах, власного ринку та розширення експорту – зумовлює необхідність

подальшого дослідження проблем підвищення врожайності культури при зменшенні площ посіву.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів підвищення ефективності виробництва соняшнику займаються багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, О.В. Воронянська, П.І. Гайдуцький, М.В. Гладій, О.Д. Гудзинський, Ю.В. Домашенко, Л.Я. Євчук, О.В. Крисальний, І.І. Лукінов, П.М. Макаренко, П.Т. Саблук, В.С. Уланчук, М. Й. Хорунжий, Л.Г. Чернюк, О.М. Шпичак.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство відіграє важливу роль в економіці України. В умовах становлення ринкової економіки розвивається олійна галузь. Олійні культури призначені забезпечувати населення цінними продуктами харчування, галузі тваринництва – поживним кормом, переробної промисловості – сировиною. Соняшник є основною олійною культурою України. Серед світових виробників Україна посідає друге-третє місце за валовим збором насіння цієї культури. Упродовж останніх трьох років у країні виробляється 4,3-5,3 млн. т насіння.

У 2010 році соняшник залишається найбільш рентабельною сільськогосподарською продукцією. За даними Держкомстату України про основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств у галузі сільського господарства, у 2010 році дохід (виручка) від реалізації насіння соняшнику становив 14984,5 млн грн. (28,0% чистого доходу продукції рослинництва), прибуток досягнув 5876,4 млн грн. (52,5% прибутку, отриманого у галузі рослинництва, та 46,6% прибутку, отриманого у галузі сільського господарства в цілому). В цей період витрати на виробництво однієї тони насіння соняшнику становили 1591,2 грн проти 1178 грн у 2009 році, або зросли на 35%. При цьому ціни реалізації соняшникового насіння зросли у 2010 році до 3018,7 грн/тону проти 1897 грн/тону в 2009 році, або на 59,1 відсотка [3].

При значному розширенні посівних площ соняшнику в Україні, що пов'язано з високим попитом на насіння цієї культури і відповідним рівнем рентабельності, постало питання регулювання його посівних площ. Постановою Кабміну № 164 від 11 лютого 2010 року затверджено нормативи оптимального співвідношення культур у сівозмінах – для соняшника не менше ніж 7 років [4]. Таким чином, отримання незмінного валового збору, який має задовольнити потреби олійних підприємств у сировині, можливе лише за умови підвищення урожайності.

Ефективний розвиток олійножирового під комплексу України та підвищення його конкурентоспроможності можливий за умови досягнення вищої якості соняшнику, збільшення його врожайності, зменшення витрат на вирощування та переробку за рахунок підвищення ефективності виробництва і залучення кваліфікованих кадрів, а також доведення продукції до вимог міжнародних стандартів (ISO) і розширення каналів збуту. В зв'язку з високим попитом на насіння соняшнику і рівнем рентабельності цієї культури відбулось значне розширення посівних площ соняшнику.

Зростання світового попиту на олію постійно нарощує і стимулює виробництво олійних культур, зокрема соняшнику. Так, в Україні за період 2005-2010 рр. виробництво соняшнику зросло на 42,5% [3].

Таблиця 1

Урожайність соняшнику у різних країнах світу, (т/га) [3]

Країни світу	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2010 до 2007, %
Україна	1,24	1,53	1,52	1,5	120,9
Росія	1,23	1,23	1,15	0,95	77,2
США	1,6	1,6	1,74	1,64	102,5
Аргентина	1,47	1,35	1,55	1,7	115,6
Франція	2,62	2,51	2,52	2,39	91,2
інші	1,24	1,41	1,37	1,32	106,5

Завдяки виведення високопродуктивних гібридів вдалося досягти зростання урожайності та вмісту олії, а відповідно і збільшення частки цієї олійної культури у загальному виробництві. За середніми показниками в Україні протягом 2008-2010 років урожайність соняшнику становила 1,53-1,5 т/га. При розміщенні посівів сільськогосподарських культур слід враховувати їх біологічні особливості. Для нормального росту і розвитку соняшник потребує відповідного температурного режиму і вологозабезпеченості.

Температурні умови в зоні Лісостепу і Степу України є найбільш сприятливими для вирощування соняшнику, а посушливих районах їх урожайність взагалі знаходиться на межі збитковості. Останніми роками взаємозв'язок українського і світового ринків олійних культур та продуктів їх переробки стає все тіснішим, що пов'язано з поглибленням процесів міжнародного поділу праці та входженням України до числа світових лідерів з виробництва насіння соняшнику, соняшникової олії та шроту. Тому підвищення ефективності зовнішоекономічної діяльності України щодо олійно-жирової продукції та забезпечення її конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках в умовах інтеграційних процесів набуває надзвичайно важливого значення. Економічні умови в сфері виробництва і переробки соняшнику залишаються недосконалими.

Необхідна ефективна інтегрована система взаємодії на внутрішньому і зовнішньому ринках між сільгоспвиробниками і переробними підприємствами.

Оліє-сировинне виробництво і збут насіння соняшнику є головною галуззю оліє-жирового під комплексу АПК України. За останні роки функціонування вона характеризується значним спадом ефективності як у межах окремих складових єдиного технологічного ланцюга (сільськогосподарські формування і переробні підприємства, заготівля, оптова і роздрібна торгівля), так і у виробничих відносинах між ними.

Створення інтегрованих агропромислових, агропромислово-фінансових формувань (асоціацій, систем, корпорацій та ін..) в складі виробників насіння соняшнику і оліє добувних підприємств, є одним з напрямів вирішення окремих

проблем оліє продуктового підкомплексу. Безпосередня й активна участь України в сучасних інтеграційних процесах об'єктивно зумовлена перевагами міжнародного поділу праці, а також потребою подолати штучну відокремленість нашої держави від світового господарства, до якої призвели деформовані зовнішньоекономічна політика та механізми зовнішньоекономічної діяльності.

Враховуючи те, що виробництво соняшнику не завжди супроводжується інтенсифікацією, а в основному ведеться шляхом екстенсивних технологій, необхідно впроваджувати інновації, які забезпечать підвищення урожайності цієї культури. Це задовольнить потребу переробних підприємств та підвищить конкурентоспроможність продукції на світовому ринку.

Під інтеграційними відносинами в оліє жировому комплексі слід розуміти взаємовідносини між рівноправними партнерами (олієекстриційними заводами, сільськогосподарськими підприємствами як виробниками сировини та іншими суб'єктами підкомплексу всіх форм власності), які здійснюються на договірній основі, з огляду на економічну зацікавленість кожної сторони та урахуванням чинного законодавства.

Створення інтеграційних формувань з виробництва та переробки соняшнику розв'язує низку проблем в оліє жировому комплексі. По-перше, об'єднання інтересів виробників і переробників соняшнику з інтересами інших ланок виробничого ланцюга (ефективність виробництва соняшнику безпосередньо впливає на підсумки роботи всього об'єднання), підвищення ефективності роботи аграрних підприємств за рахунок спеціалізації та концентрації виробництва. По-друге, за таких умов підвищується товарність продукції, а нарощування обсягів виробництва сировини і інтегрованих формувань дозволяє максимально завантажити потужності переробних заводів, урізноманітнити продукцією переробки, знизити її собівартість, підвищити урожайність що сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції переробки соняшнику[5].

Інтеграція суб'єктів олійного ринку полягає в поєднанні інтересів сільськогосподарських підприємств і агропромислових товаровиробників таким чином, щоб вони були зацікавлені спрямовувати свої зусилля на одержання максимально можливого обсягу конкурентоспроможної кінцевої продукції.

Економічна зацікавленість таких інтегрованих формувань є основною умовою спільної діяльності та вдалого функціонування управлінського механізму.

Підвищення рівня урожайності соняшнику в значній мірі залежить від раціонального розміщення та раціональної концентрації посівів соняшнику в районах з найсприятливішими умовами його вирощування. У 2010 році посіви соняшнику на полях Полтавської, Кіровоградської, Київської, Вінницької та Львівської областей виявилися найбільш урожайними.

Основним етапом у вирощуванні соняшнику має бути правильне визначення гібриду, що найкраще відповідає наявним погоднокліматичним, агротехнічним умовам та технічному забезпеченню конкретного господарства. Важливе значення мають добре розвинена селекція соняшнику, сприятливі кліматичні умови та високий рівень агротехніки. Саме ці заходи в комплексі повинні забезпечувати належні урожайність цієї культури.

Для підвищення ефективності вирощування соняшнику необхідним є врахування товаровиробниками наступних факторів:

- удосконалення регіонального розміщення посівів цієї культури, виходячи з її ботанічних і біологічних особливостей, технологій вирощування, підбору сортів, застосування відповідних засобів захисту тощо;
- неухильне додержання вимог чергування посівів соняшнику в полях сівозміни;
- застосування інтенсивних технологій вирощування і збирання з метою зниження витрат на одиницю продукції, впровадження високоврожайних гібридів з високим вмістом олії;

- залучення необхідних для розвитку галузі коштів та матеріальних ресурсів (техніки, добрив, насіння) шляхом пошуку потенційних інвесторів і кредиторів;

- інтегрування в агропромислові та кооперовані формування з метою вирішення проблем виробництва і раціонального використання урожаю.

Без застосування сучасних технологій вирощування та переробки соняшнику, наукового обґрунтування напрямів підвищення ефективності його виробництва, механізму регулювання взаємовідносин у регіональному під комплексі не можна розраховувати на одержання високих урожаїв.

Висновки. Вирощування соняшнику завжди було традиційною галуззю сільськогосподарського підприємства і важливою складовою стратегії економічного розвитку держави. Одним з напрямів підвищення ефективності виробництва соняшнику є інтеграція української економіки до світового економічного простору, яка вимагає від вітчизняних компаній виробляти конкурентоспроможну високоліквідну продукцію, продавати й купувати товари за світовими цінами.

За період 2005-2010 років виробництво соняшнику в Україні зросло на 42,5% а врожайність коливалася від 12,8 до 15 ц/га. Зниження врожайності соняшнику у 2010 році порівняно із 2008 роком стало наслідком несвоєчасного проведення технологічних операцій при використанні недосконалої техніки, необґрунтованого зростання посівних площ соняшнику та перенасичення сівозмін.

Важливими складовими підвищення урожайності соняшнику є використання якісного насіння, застосування сівозмін, раціонального поєднання механічних і хімічних способів боротьби з бур'янами, науково обґрунтоване використання добрив, своєчасне збирання, очищення і сушіння насіння, раціональне комплектування машинних агрегатів та ефективне використання комплексів машин. Збільшення врожайності та якості насіння соняшнику повинне досягатися за допомогою підбору найкращих для даного регіону гібридів та створення найсприятливіших умов за прогресивними

технологіями: оптимальними нормами мінерального живлення та застосуванням зрошення.

Об'єктивна необхідність вимагає поступового, але неухильного включення економіки України до системи міжнародного поділу праці (МПП) та світових інтеграційних процесів. За умови підвищення урожайності соняшнику та досягнення високої його якості, Україна може стати безперечним світовим лідером з виробництва насіння соняшнику та продукції його переробки.

Література:

1. Підсумки збору врожаю основних сільськогосподарських культур у 2010 році // Державний комітет статистики України – Київ – 2011 – №9.
2. Статистичний збірник «Регіони України» 2010 рік, частина II, за редакцією О.Г. Осауленка, Київ, 2010.
3. «Агробізнес сьогодні»: [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.agrobusiness.com.ua/>
4. Постанова Кабінету Міністрів від 11 лютого 2010 року, №164, «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно – сільськогосподарських регіонах» – Київ.
5. Гладій В.В Особливості поглиблення агропромислової інтеграції // Економіка АПК. – 2005. – №12. – С. 55-58.
6. Економічні результати сільськогосподарського виробництва у 2010 році // Державний комітет статистики України – Експрес-випуск – Київ – 2011.